

naturligvis være Hexeri med i Spillet; tre uskyldige bleve af Lovmanden arresterede og strax derefter brændte. Arnarfjorden var tilligemed denne Kyststrækning i det 17de Aarhundrede de fanatiske Theologers fornemste Jagtdistrikt, og derved er man i andre Dele af Landet kommen paa den Tro, at de største Hexemestere her maatte have deres Tilhold. Som et Exempel paa, hvorledes Landets lærdeste Mænd dengang vare hildede i Overtroen, kan jeg anføre en Tildragelse fra Bispesædet Hólar, dengang Hovedsædet for det intellektuelle Liv i Island*). I Aaret 1598 døde en Landstryger i Skagefjorden og blev begravet i Goðdalir; han havde havt en Strid med Forvalteren paa Hólar og havde truet denne med, at han skulle gaa igjen. Kort efter Vagabondens Død blev Forvalterens Datter syg -- efter Beskrivelsen sjensynlig af Hysteri -- og man var sikker paa, at det maatte være Gjengangeren, der plagede hende. Med Biskop Guðbrand Thorlakssons Tilladelse drog saa Forvalteren med flere Folk afsted til Goðdalir; Landstrygerens Legeme blev gravet op, Hovedet afhuggedes, den syge Pige maatte gaa imellem Hovedet og Kroppen, hvorpaa Legemet brændtes. Denne Fremgangsmaade havde dog ikke den tilsigtede Virkning, thi Pigen døde kort Tid

*) Annálar Björns á Skarðsá, II. S. 23.

efter. Denne Tildragelse har rimeligvis givet Anledning til Forordningen af 25de Februar 1609, i hvilken bl. a. følgende Passus findes*): „Eftersom vi komme udi Forfaring, hvorledis sig stor Uskikkelighed der paa vort Land Island tit og ofte skulle tildrage, idet en part letferdige Folk sig skulle understaa, af daarlige og ganske utilbørlige Aarsager tilbevegt, de døde Menneskes begravede Legemer af Gravene at udtage og deris Hovit at afhugge og forbrende, eller og paa anden Maade forkomme. Da paa det saadan ugudelig Bedrift her efter maa blive afskaffit, ville Vi hermed strengeligen og alvorligen alle og hver serdelis have forbudet søg uti saadan lettferdige ugudelige Gjerninger at lade findes“ o. s. v.

*) Lovsamling for Island I. S. 171—72, den samme Forordning staa ogsaa trykt hos Magnus Ketilsson (Forordninger og aabne Breve II. S. 250); her har Udgiveren (i Aaret 1778) en ganske ejendommelig Anmærkning, der viser hans eget Standpunkt i denne Sag; der staa bl. a.: „Dette eneste vil vi anmærke, at om det er altsammen Overtro, som man tilforne har troet om deslige Ting og om de Plagedes Helbredelse ved at opbrænde de saakaldte Gjengangeres døde Legeme, saa kan Overtroen gjøre ligesaa vel Vunderværk som den sande apostoliske Tro; dette maa man nødes til at tilstaa, om man ikke vil nægte sine Sandser.“

Johannes Mejers Kaart over Helgoland.

Af P. Lauridsen.

En Forfatter har for nylig her i Tidsskriftet henledet Opmærksomheden paa Kartografen Johannes Mejer og søgt i et hurtigt Omrids af hans Liv og Virksomhed at værdsætte hans Betydning for vort Lands Kartografi. Men Johannes Mejer var noget mere end Landmaaler og Geograf. Han var ogsaa Historiker. Han har udgivet flere kronologiske Oversigter over Verdenshistorien, og han har lavet en Række historisk-antikvariske Kaart. Det er særlig disse, der have bragt hans Navn ned til Nutiden og skjænket ham en vis Berømmelse, og navnlig gjælder dette om hans mærkelige Kaart over Vestslesvigs Udseende Aar 1240 og hans Kaart over Helgoland Aar 800 og 1300. Efter disse Kaart skal Helgoland i den historiske Tid have mistet de $\frac{49}{50}$ Dele af sit Omfang og Sønderjyllands Vestkyst siden Valdemar Sejrs Dage ikke mindre end 42 □ Mil Land. Hvis

disse Kaart gave et sandt Billede af Landet i længst forsvundne Aarhundreder, vilde vi altsaa her staa lige over for en af de mærkeligste Omdannelser paa Jordoverfladen, der nogensinde er foregaaet paa vor Del af Kloden, og det er en Selvfølge, at hans Kaart i lige høj Grad have maattet interessere Geografen, Geologen og Historikeren. De have derfor ogsaa affødt en hel Litteratur, og nogle af Danmarks og Nordtysklands mest skarpsindige Forskere have beskæftiget sig med dem*). Mænd som Kruse, Kusz, Michelsen, Lappenberg, Wiebel, Forchhammer, J. N. Schmidt o. m. a. have udtømt sig i tusende for og imod, i dristige Slutninger og haartrukne Gisninger, i topografiske, historiske og geologiske

*) En Litteratur-Fortegnelse findes hos F. Geertz: Landkarten Nordalbingiens. Berlin. 1859. S. 39.

Undersøgelser, kort sagt, ad de forskjelligste Veje have de søgt at komme til et endeligt Resultat, men om end Mejers Anseelse gennem denne næsten 100aarige Skærslid er blegnet betydelig, vilde det dog — paa Grundlag af selve disse Undersøgelser — være umuligt at fælde en endelig Dom over Mejer eller at forkaste hans Kaart som værdiløse. Hele denne Kritik lider nemlig af én væsentlig Fejl: den kjender saare lidet til Mejer. Den har været henvist til hans forholdsvis faa trykte Kaart, til Dankwerths Beretninger i „Landesbeschreibung“ og til nogle magre Notitser hos ældre, upaalidelige Kronister, men den véd intet om Forfatterens egne Synspunkter, hans Methode, Kaartenes Tilblivelsesmaade, deres nærmeste Følgere, ja, den kjender end ikke Mejers eget Hovedværk eller de Kilder, hvorfra han hovedsagelig har hentet sit antikvariske Stof. Hele denne langtrukne Debat om Mejers Kaart er derfor langt mere lærd end videnskabelig, Forfatterne blive ved at tumle med de en Gang gvne, utilstrækkelige Kjendsgjerninger, og det følger af sig selv, at deres Kritik bliver gold, vildledende og fejlfuld. Dette er ikke ganske undskyldeligt, thi i vore Arkiver og Samlinger foreligger rige Bidrag til en rigtig Opfattelse af Mejers historiske Kaart, Bidrag, der ville være i Stand til at bringe Striden om disse Kaarts Værd til en hurtig og sikker Afslutning, og jeg har derfor troet — efter et nøje Studium af disse nye Kilder — med Held at kunne tage den Mejerske Sag op til fornyet Prøvelse. I de følgende Linjer skal jeg forsøge dette for Helgolands Vedkommende*).

Mejer har kaartlagt Helgoland to Gange. Første Gang 1639 og anden Gang 1644 i Tiden mellem den

18. Febr. og 15. Marts*). Denne sidste Kaartlægning skete paa Opfordring af Kong Christian d. Fjerde og hang nøje sammen med Mejers store kartografiske Arbejde i Hertugdømmerne, idet nemlig Kongen**) gennem Livlægen Jacob Fabricius den 21. Oktbr. 1642 overdrog ham at kaartlægge hele Vestkysten fra Glückstadt til Varde, „hvorudi desuden befattes skal Heiligland, Silt, Förde, Röm og alle paa det Strög liggende Insuler“. Vi have ikke længer Mejers originale Tegning fra 1644, som han formodentlig har afleveret endnu samme Aar til Kongen om Bord paa „Trefoldigheden“ i Listerdyb; den er vistnok gaaet til Grunde tilligemed flere andre af Mejers Kaart ved Slotsbrandene, men den kan vel næppe have afveget synderligt fra det trykte Kaart hos Dankwerth***). Derimod have vi endnu Originaltegningen til hans første Kaart over Øen: Eine Geom. Delineatio von Helgoland . . . An. 1639. Johannes Meier. Math. st(udioso).

Denne Tegning er nemlig tilligemed to historiske Kaart over Helgoland af samme Forfatter indheftet i en Afskrift af Peter Sax: Beschreibung der Insul Helgoland, 1638, og det hele er derefter af Mejer — hvad der fremgaar af hans egenhændige Dedication — tilstillet Hertug Frederik den Tredje paa Gottorp, der den Gang var Øens Behersker†). Dette Kaart er i enkelte Henseender bedre end det trykte hos Dankwerth. Øens Form, særlig Højøens Længdeforhold og gradvise Tilspidsning henimod Northorn, er fortrinlig og viser bedre end alt andet, at Wiebel har Ret i sin Paa-stand, at Mejer i den trykte Ud-gave 1649 med Forsæt har afstumpet Højøen for at faa det hele til at ligne en Pokal††). Endvidere anfører Mejer, at Sydvestsiden af Øen, fra Moderberg til henimod Northorn, er Eng- eller Græsland, at Egnen fra Sapskuhl til henimod Northorn

*) Det følger af sig selv, at jeg her lader Spørgsmaalet om Helgolands tidligere Udstrækning ligge; dette er nu af ren geologisk Natur.

I K. W. M. Wiebel: Die Insel Helgoland, Hamburg, 1848, 4°, findes en fortrinlig Literaturfortegnelse over Øen op til dette Aarstal. De vigtigste senere Forfattere ere:

Oetker: Helgoland. 1855.

E. Hallier: Nordseestudien. Hamburg. 1863.

K. G. Zimmermann: Palæonthol. Notizen von Helgoland. Archiv Verein. Freunde Naturgesch. Meklenburg. 1863.

Dr. L. Meyn: Zur Geologie der Insel Helgoland. Kiel. 1864.

Dr. P. H. K. v. Maack: Urgeschichte des Schlesw.-Holst. Landes. Kiel. 1869. S. 71 fig.

A. Lazard: Neue Beiträge zur Geologie Helgolands. Zeitschrift. Geol. Gesel. 21. B. 1869.

H. Sjögren: Helgolands Geologi. Geol. Förenings Förh. G. B. Stockholm. 1882—83.

*) Thottske Manuskript-Saml. Nr. 1816. 4°. — Gemein-sch. Archiv. 24. f. (Geheimarkivet). — Dansk Magaz. 4. R. 5. B. S. 79 fig.

**) Gemeinschaftl. Archiv. 24. f. — Jyske Tegnelser. 10/10 1642.

***) Neue Landesbeschreibung Schlesw. u. Holstein. 1652. Fol.

†) Thott. Nr. 1816. 4°. „Dem Durchleuchtigen, Hochgebornen Fursten vund Herrn, Herrn Friderichen, Erbe etc. . . . wird Diese Beschreibung Nebenst 3 Zugehörige Charte von Helgolandt Vnterthenigst Offerirt à Johanne Mejero Mathematicæ studioso. Anno 1639.“

††) Wiebel. S. 45. „Von der Insel des Jahres 1649 hatte Cnobloch das Bild eines Pokals gebraucht, deshalb musste der Fels in der Länge verkürzt werden, damit er sich in jene Vorstellung fügte! Ist nun ein solches Verfahren nicht mehr als tadelnswerther Leichtsin?“

bestaar af Agerland, og paa Witekliff staar der: „Gleich hoch mit dem Hohen Lande. Hatt etwasz Weide.“ — Men iøvrigt maa det strax tilføjes, at Mejers Kaart kun er lidet originalt, thi ligesom det fremkommer i Forbindelse med Peter Sax' Beskrivelse af Øen og udgives for en Illustration til samme, saaledes kan det paavises, at Mejer har hentet næsten hele sit topografiske Stof, Øens Omrids og de undersøiske Revs Form og Retning fra tidligere Kaart over Helgoland, opbevarede i Peter Sax' „Frisia minor“, en stor. paa Pergament tegnet Kaartsamling i det st. kgl. Bibliothek. Dette er Kaartets Hovedinteresse. Ingensteds fremgaaer det saa klart som her, at Mejer var Peter Sax' Elev og stod i et aandeligt Afhængighedsforhold til ham.

Nordstrandingeren Peter Sax*) var omtrent 10 Aar ældre end Mejer; han havde faaet en lærd Optragelse, kom senere, formodentlig ved Giftermaal, i Besiddelse af Gaarden Drandersum i Eiderstedt og anvendte dér sit store Otium til historisk-geografiske Kompilationer over Nordfrisland og Dithmarsken. Han var desuden en stor Ynder af Kaart og har smykket sine Folianter om de forskjellige frisiske Landskaber med en Række ældre Kaartskitser, som oftest i meget grove og raa Tegninger, ja, han gik endnu et Skridt videre. Paa Grundlag af disse Kaart, af historiske Efterretninger og Sagn søgte han at give et topografisk Billede af Nordfrisland før den store Manddrækelse i det 14de Aarhundrede. Mærkværdig nok er denne Side af Peter Sax' Virksomhed ingensinde bleven kritisk undersøgt, og skjønt hans Kaart endnu ere til, har ingen tænkt paa at stille dem sammen med Mejers og derigjennem vinde frugtbare Udgangspunkter for den slesvigske Kartografis Historie. Johannes Mejer bygger hele sin antikvariske Kartografi op paa Sax' Skuldre, og historisk-kritisk sét, naar han aldrig ud over dennes Fabelverden. Den interessante Kaartsamling „Frisia minor“**) viser ret det intime Forhold mellem disse to Mænd. Mejer har arbejdet for Sax, har tilstillet ham Kaart af sine Samlinger og atter modtaget fra ham, og det tør med god Sandsynlighed antages, at det egentlig er Peter Sax, der i Slutningen af Trettierne drager den fattige Versfabrikant og Skolemester i Husum frem paa den kartografiske Løbebane, der senere gjorde ham til en berømt Mand. Dog nævner Peter Sax ham ingensteds i sin Avtorliste, og han maa derfor dengang endnu have henregnet ham til de „obscure“ Personer, der fortjene en Tak, men intet Navn***).

*) Falcks Udgave af Heimreich. S. XIV.

**) Gl. Kgl. Saml. Nr. 1026. Fol.

***) De præcipuis rebus gestis Frisorum septentrionalium. Gl. Kgl. Saml. 2908. 4°. (Catal. autorum. S. 126.)

I „Frisia minor“ har Sax tre Helgolandskaart, der altsaa alle ere ældre end 1638, og her træffe vi for første Gang de topografiske Enkeltheder, der gjængives hos Mejer: Moder-Giesz-Rad-Breitberg*), Sapskuhl, Kirkegaarden, Pipersloch, den lille og den store Munk, Trappen, Fiskerhytterne etc. Alligevel have de to af disse Kaart — under Forfattermærkerne N. N. og J. M. Hus. — kun liden Værdi; Øens Konturer ere stærkt fordrejede og som Følge deraf Stedernes Plads urigtig indtegnede, men det tredje Kaart: Insula Helgolandia (Hanc tabulam primum descripsit J. B. Junior**) er fortrinligt, og Mejer har 1639 i det væsentlige eftertegnet dette Kaart. Sellumrev (Selhunderriff), Witekliff, Nord- og Sydhavnens Form, Schulferorth, Rundloch og en Række andre Enkeltheder ere umiddelbart førte over paa Mejers Kaart, ja endogsaa J. B. Juniors latinske Beskrivelse til Sellumrevet***), Schulferorth o. a. paradere hos Mejer i ordret tysk Oversættelse, og det er først i den trykte Udgave 1652, altsaa efter sit andet Besøg paa Øen 1644 og efter Fremkomsten af Snoblochs Beskrivelse, at han viser en noget større Selvstændighed og foretager en Del Ændringer eller Udeladelser.

Alligevel er selv dette trykte Kaart i mange Henseender utilfredsstillende. Lappenberg og Wiebel have paavist mærkelige Fejl i Højens Tegning, og det Billede, Mejer giver af Havbundens Form i Øens umiddelbare Nærhed, er laant fra Sax og de ældre Kartografer, og det er derfor mere end dristigt, naar man, som Generalmajor F. Geerz †), lægger Mejers Kaart til Grund for en videnskabelig, retrospektiv Fremstilling af Øens ældre Udseende. Alle tidligere Forfattere, der have skrevet om Mejer, kjende intet til det aandeløse Hastværk, hvormed han har udført sine kartografiske Arbejder. Han har kaartlagt de 4 østligste Herreder i Haderslev Amt i 25 Dage, Rendsborg Amt i lidt over en Maaned og Crempe og Wilster Marsk i omtrent samme Tidsrum, og han maa have været i Besiddelse af en ganske enestaaende Evne til at tage et godt kartografisk Billede med sig af de Egne, han — sædvanlig til Vogns — før igjennem ††). Jeg kan ikke angive, hvor mange Dage

*) Sammenlign hermed Wiebel. S. 44.

**) Johan Berens el. Berendsen. Der findes i Frisia minor et godt Kaart af samme Forfatter over Nordstrand 1634. Forøvrigt er Manden mig ukjendt.

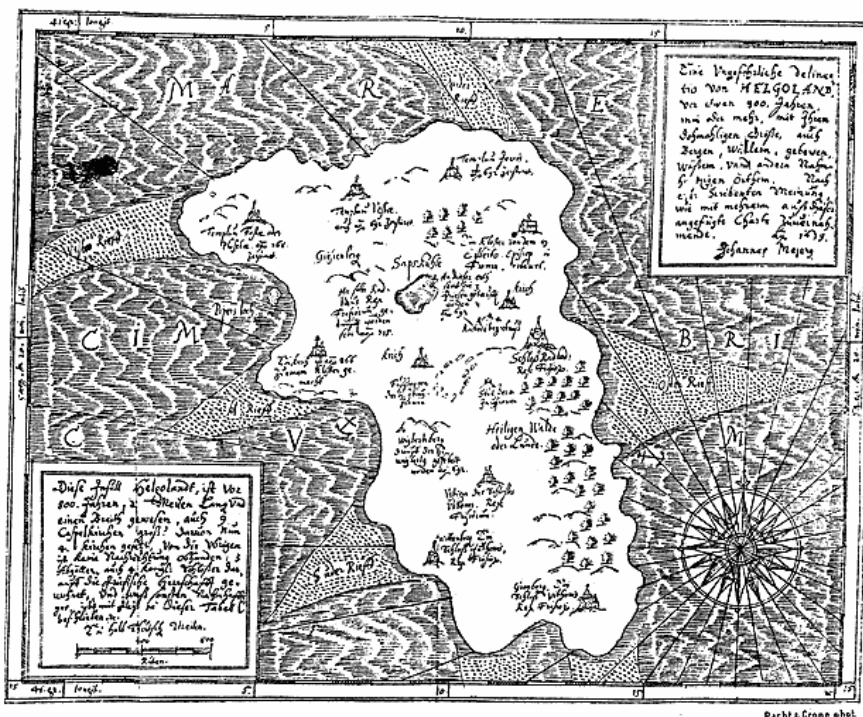
***) Hic tractus arenaceus ad 1½ Milliare se extendit in Oceanum.

†) F. Geerz: Helgoland im Jahre 1648. Neu construiert 1884. Et indskudt Kaart paa hans store Kaart over Hertugdømmernes Vestkyst. Berlin. 1886.

††) Forskjellige Regnskaber i Gehejmarkivet angaaende Mejers Kaartlægning.

han har ofret paa Helgoland, fordi jeg ikke har havt Adgang til hans Regnskabsopgjør for denne Ø, der maa findes enten i Gottorp eller Husum Amtsregnskab for 1644, men Besøget har sikkerlig været meget flygtigt; thi i Aaret 1644 kaartlagte han først „Lundenborgharde“, saa (efter den 18. Februar) „Eiderstede mit seinen provincien. Insul Helgolandt mit allen meerhafen. Rysemmoor vnd Wydingharde im Abrytze“ — og kunde allerede den 15de Marts s. A., efter fuldendt Hverv,

Men, som allerede nævnt, indeholder Manuskriptet i den Thottske Samling ogsaa to historiske Kaart over Helgoland. I og for sig have disse Kaart en endnu ringere Værdi, men som Bidrag til den rette Forstaaelse af Mejers antikvariske Kartografi ere de overordentlig betydningsfulde. De give fuldt Daglys, hvor der før herskede Tusmørke. I den 100aarige Kritik af Mejers Virksomhed er det nemlig ingensinde lykkedes at paa-vise, hvorledes han har arbejdet, hvorledes hans for-

rejse til Glückstadt*). Men det følger af sig selv, at en Mand, der besøger alt dette i en Maaned, umulig kan have foretaget videnskabelige Opmaalinger i Nutidens Forstand eller givet sig Tid til vanskelige Undersøgelser af Havbunden omkring Øen. Hele denne Del af hans Kaart er derfor heller ikke andet end svagt ændrede Gjentagelser fra de ovennævnte ældre Kaart og fortjener ingen videre Tiltro.

*) Gemeinschaftl. Archiv. 24. f. Aftrykt i Dansk Magaz. 4. R. 5. B. S. 79 fig. Her finde vi Mejers egenhændige Regnskabs-Extrakt til Kong Chr. 4. fra 1642 til 47 med en Række meget vigtige Oplysninger om, hvorledes Arbejdet er skredet frem.

skjellige historiske Kaart ere blevne til, om de ere Op-spind, kartografiske Skeletter af Sagn, lokal Tradition og Historic — eller om de ere, i hvert Fald i Hovedsagen, Gjengivelser af ældre Kaartomrids, der ikke ere naaede ned til os. Her søres vi lige ind i hans Arbejdsværelse, vi kunne følge ham Skridt for Skridt, og vi have altsaa en aldeles enestaaende Lejlighed til at blive fortrolig med hans Fremgangsmaade. — Begge de nævnte Kaart give en Fremstilling af Helgolands Udstrækning Aar 800, men, medens det første viser Øens ældre Omrids i Kontur uden om det nuværende Helgoland som Kjærne, giver det andet en udførlig topografisk Fremstilling af Øen paa det nævnte Tidspunkt.

Beskrivelsen, der ledsager dette Kaart, er i højeste Grad oplysende. Kaartet er „eine Vngefährliche delineatio von Helgoland vor etwan 800 Jahren, min oder mehr“, og det er udarbejdet „nach etzl. Scribenten Meinung“. Paa dette Tidspunkt skal Øen have været 2 Mil lang og 1 bred*), have havt 9 Kirker, „dauon nun 4 Kirchen gesetzt, von die ubrigen ist keine Nachrichtung obhanden“. — Her er slet ikke Tale om et ældre kartografisk Grundlag, om de berømte Kaartudkast fra Biskop Resens Bibliothek i Kjøbenhavn, der lige indtil den nyeste Tid uafbrudt ere førte frem til Støtte for Mejer. Hans Kaart ere Digt. De ere vilkaarlige Legemliggjørelser i kartografiske Tegn af gamle Kronisters Beretninger, Sagnskeletter, en fabelagtig Tradition udtrykt i Kaart-Hieroglyfer. Han har lavet dem efter „etzl. Scribenten Meynung“, ja i Mangel af tilstrækkelig historisk Viden ser han sig end ikke i Stand til at give alle de topografiske Enkeltheder, der efter hans egen Fremstilling burde findes paa dem, han kommer i den for en Kaarttegner ligefrem bedrøvelige Forlegenhed, at maatte udelade 5 af 9 Kirker, men et saadant Kaart, især over en saa lille Plet som Helgoland, er sikkerlig meget ufuldstændigt og kan kun kaldes en „ungefährliche delineatio“. Senere blev Mejer ganske anderledes dygtig til at komme ud over det „ungefährliche“.

Men hvem ere de Skribenter, han har illustreret? Wiebel paastaar, at Mejer har hentet en stor Del af sit topografiske Stof, særlig Skov- og Bakkenavne, fra Cnoblochs Beskrivelse af Øen, og denne Antagelse udelukkes selvfølgelig ikke derved, at Cnoblochs Bog først udkom i Trykken 1643, thi den var skreven længe før, og Mejer, der havde et meget vidtstrakt Bekjendtskab, kan muligvis tidligere være kommen i personlig Berøring med Forfatteren, men det maa strax tilføjes, at Wiebels historiske Kritik er den svageste Del af hans smukke Arbejde, og hans Antagelse er desuden aldeles overflødig, fordi det kan paavises, at hver Tøddel hos Mejer er hentet hos Peter Sax, fra hans Beskrivelse af Øen og fra „Frisia minor“. Peter Sax' Fremstilling af Helgolands tidligere Historie er fuld af Taabelighed. Han mener, at Virgil sigter til denne Ø i Æneidens 1ste Bog, at Taciti „castum nemus“ maa søges paa Dynesens Sydspids, at Ptolomæi „Saxorum insulæ“ har Hensyn til Helgoland o. s. v., men derimod kjender han ikke Bedas og Alcuins Skrifter, hvori Øens ældste Historie

berøres*). Han nøjes her med Cempius og andre yngre Kronisters fabelagtige Fortællinger, og hans Fremstilling af Willibrords Missionsvirksomhed, den østfrisiske Kong Radbods Forhold til Pipin, hans Daab og Død er derfor fuld af Fejl og Forvexlinger. Skjønt Willibrord ikke kan have mødt Kong Radbod før Aar 696 og ikke været paa Helgoland før efter dette Aar, fortæller han dog, at Willibrord med 12 Disciple (deriblandt den fuldstændig opdigtede Wigbert) landede paa Helgoland 692, at han nedrev Jupiter og Vestæ Templet, at han døbte 3 Hedninger, at Kongen heftig forbitret derover, lod den hellige Wigbertus nedhugge med Sværd. Alle disse Efterretninger ere fuldstændig uhistoriske, men ikke desmindre har Mejer begge de nævnte Templer (ødelagde 692) paa Nordsiden af Øen, han angiver Sapskuhlen, en Art Ferskvands-Cisterne, der endnu findes paa Øen, som det Sted, hvor de tre Hedninger døbtes, og han har et „Wigbertiberg, drausz der H. Wigbertus gesebellt worden An. 692“. Paa et Pergamentsblad i „Frisia minor“ har Sax afsat Plads til et Billede af Radbod-borg med Overskriften „Rodeberga vbi olim habitabat Rex Radbodus“, men Tegningen er aldrig bleven indført; derimod har Mejer paa sit Kaart et „Schlosz Radbodi“. Ligeledes omtaler Sax hans Begravelsesplads, ja, Mejers slaviske Afhængighed af sin Mester gaar saa vidt, at han — konjunktivisk — antyder det Sted, hvor Radbod skulde været døbt, men aldrig blev det**). Ligeledes fortæller Sax om den hellige Ludgerus, der 768 (skal være 785) kristnede Helgoland og nedrev Phosetes Tempel, Mejer angiver Templets Sted paa Øen — om de frisiske Fabelkonger Vitho, Jutho og Ubbo, der residerede „aliquando in Meden-Blück, aliquando et in Miltenborch, aliquando et in Gronenborch et nonnunquam in Phoseteland“, og uagtet Sax derfor indskrænker sig til at mene, at disse Fyrster sommetider kunne have boet paa Helgoland og ved de tre første Steder bevislig sigter til hollandske Pladser, indtegner dog Mejer alle de nævnte Steder paa sit Helgolandskaart. Paa samme Maade gaar det ham med Sct. Ursula og de 11,000 hellige Jomfruer. Denne Legende, der spiller i Kristendommens allerældste Dage, henlægges første Gang af den Dithmarske Chronist Neocorus, der skrev før Aaret 1619, til Helgoland, Fabelen gjentages senere af Bertram Pogwisch, Cnobloch o. a. med forskellige Udsmykninger om Jomfruernes Dands paa Bølgerne og om deres uudslettelige Fodtrin. Selvfølgelig har Sax den ogsaa. Lige i

*) Disse Talangivelser stamme fra Adam af Bremen. Se Lappenberg. Mejer har dog næppe anden Kilde end Peter Sax.

*) Se J. M. Lappenberg: Ueber den ehemal. Umfang und die alte Geschichte Helgolands. Hamborg (1830).

***) Sax' Beskrivelse hos Camerer. S. 251.

Begyndelsen af sin Beskrivelse omtaler han deres Besøg paa Øen*), og i „Frisia minor“ har han en Afbildning af de hellige Jomfruers Fodtrin i en noget aflang og uregelmæssig Rundkrans med Overskriften: „Vestigia Virginum quæ nunquam gramine teguntur.“ Mejers „Fusztapfen d. h. Jungfrauen“ er en formindsket Kopi af denne Tegning. Paa samme Sted har det været Sax' Hensigt at forevige Jomfruernes Stol: „Sella Virginis, quæ miræ altitudinis est“, men han er ikke naaet længere end til Overskriften, og vi maa desværre nøjes med Mejers Udgave paa Kaartet. Føje vi hertil, at det Kloster, som den fynske Biskop Eilbert skal have bygget paa Øen i Midten af det 11. Aarhundrede, allerede findes paa Mejers Kaart fra Aar 800, og at hans tre andre Kirker ligeledes kunne føres tilbage til Peter Sax' Beskrivelse**), ligesom at de Rif, der i alle Retninger skyde ud fra Øen, ere gjengivne efter ældre Tegninger i „Frisia minor“ — saa have vi gjenemgaaet hele Kaartets Indhold, bevist at dette Indhold fra Ende til anden er Opspind, at det lige til den sidste Tøddel er hentet fra Peter Sax, og at Kaartet umulig kan være opstaaet uden ved den mest vidtstrakte og den mest slaviske Benyttelse af denne Forsfatters ældre Samlinger.

Dette historiske Kaart er altsaa et rent Hjerne-spind og er i og for sig end ikke den Sværte værd, som her ofres paa det. Men efter 10 Aars Forløb tegner Mejer et helt nyt, et langt større og endnu mere detailleret Kaart over Øen***). Dette Kaart angiver tre Epoker i Helgolands Formindskelsesproces, nemlig for Aar 800, for Aar 1300 og for 1649. Med godt Blik for det virkningsfulde ere disse tre Epoker af Øens Destruktionshistorie anskueliggjorte ved concentriske Linjer, saaledes at Øen 1649 danner den lille Kjerne i et vidtstrakt, undergaaet Landomraade, og denne Gruppering er selvfølgelig valgt for at give Læseren et overvældende Indtryk af Havets ødelæggende Magt. Det nye Kaart fra 800 Tiden afviger saavel i Størrelse, som i Kontur og Topografi meget betydeligt fra det tidligere, og medens

vi i dette kun kunne se et Begynderarbejde, et famlende Forsøg, have vi i hint et med fast Haand, stor Detailkjendskab og tilsyneladende kraftig Virkelighedssands udkastet Billede, der vel er i Stand til at skuffe Læseren. I Mellemtiden er Mejer bleven Mester. Peter Sax' værste Taabeligheder ere forsvundne, og i deres Sted møde vi et Dusin Kirker, en Snes Landsbyer, Klostre, Slotte, Aaløb, Havne etc. — og alt dette gives med den kartografiske Sikkerhed, der ikke tillader nogen Tvivl.

Men alligevel er en nøjere Sammenligning mellem de to Kaart højt generende for Mejers gode Navn og Rygte. Det kan saaledes ikke nægtes, at det trykte Kaart indeholder en Del meget mistænkelige Reminiscenser fra sin Forgænger, blandt andet de hedenske Templer og de frisiske Kongeborge, der umulig kunne have anden Hjemmel end Peter Sax' Beskrivelse og Mejers kritikløse Eftersnak*), det samme gjælder et Par andre Enkeltheder, som senere skulle omtales. Men hertil kommer, at Mejer, som før berørt, har tegnet endnu et tredje historisk Kaart over Helgoland, der ligeledes opbevares i den Thottske Samling og her meddeles.

Som man vil se, er Arrangementet paa dette Kaart det samme som paa den trykte Udgave i „Landesbeschreibung“. Ogsaa her fremstilles det daværende Helgoland (1639) som en lille Rest i Midten af et stort undergaaet Landomraade, der vises i Kontur, og Forskjellen bestaar hovedsagelig i, at der kun indtegnes én Destruktionsperiode. Vi have altsaa aldeles utvivlsomt Mejers første Udkast, Grundlaget for den trykte Udgave, for os, og Opgaven kan kun være at paa vise, hvorledes det trykte Kaart har udviklet sig af hint. I det Mejer 1649 tegnede sit store og ny Kaart over Øen for Aar 800, blev den gamle Kontur ubrugelig, ja ligefrem kassabel, men under Udarbejdelsen maa han være kommen paa en Tanke, der tillod ham ogsaa at benytte denne. Af sagnmæssige Beretninger og apokryfe Kirkefortegnelser kom han nemlig til den Antagelse, at Øen op til Aar 1300 havde lidt store Tab, og idet han ønskede ogsaa at give et Billede af Øens daværende Sikkelse, — lod han det gamle Omrids fra Aar 800 blive staaende indeni det nye for samme Aar, men betegnede det som et Billede af Øen fra Begyndelsen af det 14. Aarhundrede. At dette forholder sig saaledes, vil selv den flygtigste Sammenligning mellem det her meddelte Kaart og den trykte Udgave i „Landesbeschreibung“ hæve over enhver Tvivl; i alle Hovedlinjer er Konturen den selv

*) Hos Camerer. S. 233, 239.

Som Højdepunkt blandt alle disse lærde Tosserier staa Sax' Billede af Pipersloch. Som en uhyre Sandorm bugter dette bundløse Dyb sig ned ad Pergamentet i dets fulde Højde med Overskriften: „Foramen illud, vulgo Pipersloch; In eo sic itur ad profunditatem, si qua habenda“ — og paa Helgosandskaartet 1639 har Mejer pligtskyldigst gjentaget dette: Pipersloch darinnen kein Grundt zu finden.

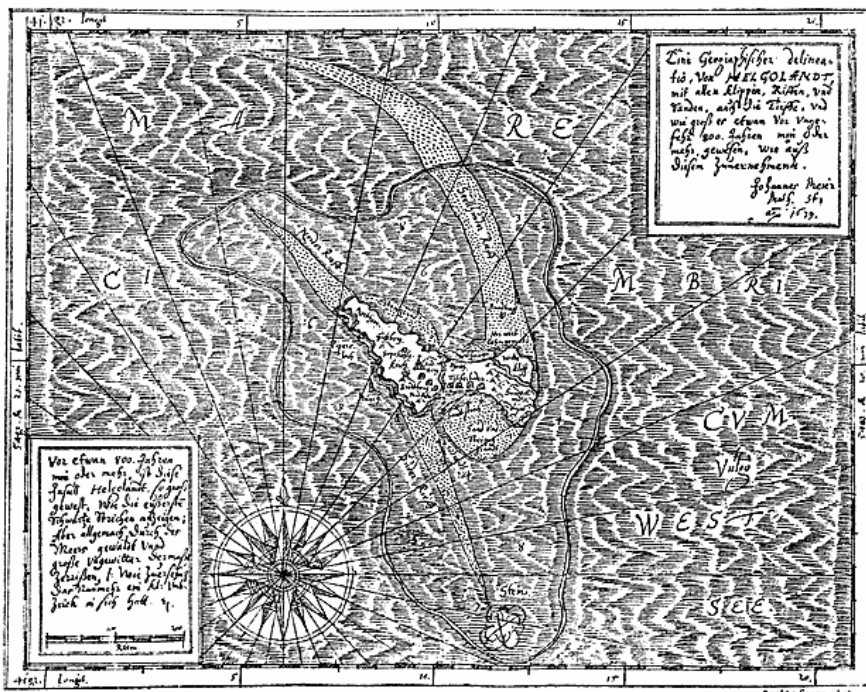
**), Hos Camerer S. 249. „An. Christ. 866 hat Hajo Dynasta Amlandicus, die Kirche auf Helgoland zu einem Kloster gemacht.“ Se ogsaa S. 239, 259 o. fl. a. St.

***) Dette Kaart er trykt i „Landesbeschreibung“.

*) I Aaret 1654 erklærer han selv, at han ikke længere tror paa disse Borge. Se Johannes Mejer: Renowirte Landesbeschreibung. 1654. S. 637.

samme, og en saadan Lighed er selvfølgelig utænkelig under en hvilkenksomhelst anden Forudsætning. Vi se altsaa, at det Omrids af Helgoland, han oprindeligt havde betegnet som et Billede af Øen Anno 800, figurerer i det trykte Kaart som et Kaart over Øen Aar 1300. Forfatteren har ladet den gamle Kontur fra 1639 blive staaende urørt, har dér udenom lagt et nyt større Kaart, og saa numereret det ene med Aarstallet 800, det andet med 1300, uagtet de begge, af den samme Forfatter, oprindeligt vare tænkte og tegnede som et Billede af den samme Ø til den samme Tid, nemlig Aar 800. Paa denne Maade er det let at lave historiske Kaart.

dem som videnskabelige Kildeskrifter. Hovedsagelig er dette Eftertidens egen Fejl, og det er dens Skyld, at disse Makværker have fremkaldt en hel Literatur, og at deres Forfatter nu af mange betragtes som en kartografisk Plattenslager. Den har ikke gjort sig fortrolig med det 17. Aarhundredes lave videnskabelige Standpunkt, og den har ikke formaet at bedømme Manden ud fra hans egen Opfattelse. Vi nødes derfor til at se lidt paa Enkelthederne. Fra det ældre Kaart ere de hedenske Templer (forsøgede med et Marstempel efter Cnobloch) flyttede ud paa det nye paa tilsvarende Pladser, og paa ganske samme Maade fordeles de gamle Kongeborge ud

Med disse Iagttagelser miste Mejers Kaart selvfølgelig enhver Interesse, og det er i og for sig aldeles ligegyldigt, hvad han har lagt ind paa dem, fordi alt — kartografisk set — er og maa være Digt, et barnagtigt Opspind af den golde og flade Lærdom, der florerede i Midten af det 17. Aarhundrede. Som vi senere skulle se, har Mejer slet ikke havt til Hensigt at bedrage, men idet Eftertiden forsaa sig paa hans tekniske Dygtighed og oversaa hans egne retledende Komen- tarer, tog den hans Kaart i fuldt Alvor og betragtede

over den sydlige og østlige Del af Landet, ligesom Skoven „Heiligen Walde“, spaltet i forskellige Grupper under næsten synonyme Betegnelser, strøs ud over den store Ø med ødsel Haand. Men selv dette rent meka- niske Flyttearbejde har han ikke kunnet udføre uden at en straffende Nemesis er kommen over ham. Ved Kulisse- forandringen har han glemt Højen „Gieszberg“. Paa de trykte Kaart findes nemlig denne baade paa den Del af Øen, der allerede var skyllet bort Aar 1300, og paa den Del af Klippen, der endnu hævdede sin Plads 1649, og

dette gjenstridige Bjærg har saaledes været i Stand til at bringe sit paa det tørre, medens alle dets Omgivelser skylledes bort af Havet. Dette er gaaet til paa følgende Maade. Paa det første historiske Kaart udgjorde Partiet fra den vestlige Rand af „de hellige Jomfruers Fodtrin“ til hen over Gieszberg og Pipersloch den Del af Højøen*), der endnu var i Behold paa Mejers Tid, og trods de vilde Fordrejelser indtog Gieszberg her en Plads, der nogenlunde kunde forsvares, men i det han 1649 tegnede sit store Kaart i meget større Maalestok, forrykkedes alle Forhold, og Gieszberg førtes langt udenfor Højøens daværende Grænser. Paa denne Maade kom han til at fordoble denne Bakke**).

Det eneste paa Mejers Kaart, der endnu kan afvindes en svag historisk Interesse, er de talrige Kirkenavne. Med disse blive Lappenberg og Wiebel meget hurtig færdige, ja, den sidste affærdiger dem endogsaa med stor Haan, men rigtignok ogsaa uden tilbørlig Sagkundskab. Han siger***): „Sagnet om de ni Sogne var endnu ikke til, derfor finde vi heller ikke de tilsvarende Kirker paa Kaartet. Nogle Stednavne paa bull, um, up og holm med hedenske Gjentoninger som Jovesbull og Vaestebull — og Kaartet var færdigt!“ Men her gaar Wiebel meget for vidt. Han tror ikke blot, at Kaartets Kontur, men ogsaa at dets væsentligste Indhold er opfundet af Mejer, ja, han har end ikke gjort sig den Ulejlighed at blive fortrolig med dette Indhold og dets sagnhistoriske Grundlag. Sagnet om de mange Kirker var til i det mindste to Menneskealder før Mejer. Henrik Rantzau, Cnobloch, Sax og Mejer selv omtale det, og paa det Kaart, Wiebel kritiserer, findes ikke 9, men, naar man regner Klostrene med, hele 14 Kirker og Kapeller†). Desuden gaar saavel han og Lappenberg

som alle senere Forfattere ud fra den Forudsætning, at Mejer under Udarbejdelsen af Nordfrislands- og Helgolands-Kaartene har ladet sig lede af en gammel slesvigsk Kirkefortegnelse, der kaldes „Designatio der Harden vnd Kircken in Frisia minor etc. 1240“), men dette er saa langt fra Tilfældet, at Mejer, foruden denne, endog har havt to andre, helt forskellige og hidtil ukjendte Fortegnelser over Bispedømmets Kirker. Uden at anføre Kilder siger Mejer**), at disse Fortegnelser skulle stamme fra Biskop Nicolaus (fra 1202—1216) og fra Biskop Johannes II Bockholt (1309—1332), og den sidste er Grundlaget for hans historiske Kaart over Nordfrisland. Udenfor Nordstrand, hvor han havde det bedste Fodfæste i de daværende Rester af Landet og i en levende Tradition, har han næsten slavisk fulgt Johannes II's Liste fra Kirke til Kirke, og da denne sikkerlig kan være lige saa avtentisk som de alt foreliggende Kirkelister, der ere Optryk efter anonyme Afskrifter i Harzens Bibliothek, fortjener den megen Opmærksomhed. For Helgoland anfører den følgende Kirker: Sct. Nicolaus, Holmbul Kapel og Sct. Ursula Ecclesia. Men foruden disse havde Mejer endnu fire andre Lister over forgaaede Steder i Nordfrisland, nemlig en „Katalog“ over forgaaede Byer i Stormfloden 1164, Biskop Nicolaj Bruuns Fortegnelse fra den store Manddrænkelse, Peter Sax' og endnu en anonym Liste***). — I den første af disse, i det saakaldte „Katalog“, opføres Süderkirke, Telligbul, Wigberts capel og Jouisbull som forgaaede paa Helgoland 1164; Osterkirck og Das Closter (Closterbuy) kan muligvis med god Sandsynlighed henføres til „Designatio“, skjøndt Mejer ingensteds omtaler denne Fortegnelse, og vi se saaledes, at han har hentet 9 Kirkenavne fra den skrevne Literatur, der var til før ham, og som han skjænkede fuld Tiltro.

Disse Data kaste et nyt Lys over den Mejerske Kartografi. De indeholde selvfølgelig intet Forsvar for ham; thi det er jo aldeles umuligt at lave et Kaart over en næsten forsvunden Ø, hvor kun 9 Kirkenavne af meget tvivlsom Ægthed ere de eneste Holdepunkter, men de vise os, hvorledes han har arbejdet, og fra hvilke Kilder han har hentet sit Stof. Støttet til de ovennævnte

*) Dette kan ses af Kaart I i den Thottske Samling, hvor den vestlige Rand af Jomfruernes Fodtrin er indtegnet mellem Kanonerne paa Højøens sydøstlige Skrænt.

***) Det samme gjælder forøvrigt Martisburg o: Martisberg o: Moderberg, der endnu findes paa Øen. Se Cnobloch. Bl. 46. Gl. Kgl. Saml. Nr. 2897. 4°.

***) Wiebel. S. 44.

†) I Gehejmearkivet (Cam. IV. p. 364) findes det formodningsvis ældste Kaart, vi have over Helgoland. Det ligger imellem Dokumenter fra Midten af Chr. IV.s Tid. I dette „Abrisz des Heiligen Landes“, der i og for sig er ganske godt, er tegnet, i Nordøst ud fra Dyneøen, parallelt løbende Stenrev med Paaskriften: „Dieses sein steinriff die sich 1½ Meil in die Sehe strecken wor auff ihr Zeit sieben Kirchen sollen sein gestanden, Können auff ein soll waszer noch gesehen werden“. — Jeg skylder Arkivsekretær Mathiessens store Velvilje og Sagkundskab denne og mange flere Oplysninger.

*) Staatsb. Magaz. 4. B. S. 91.

***) Renowirte Landesbeschreibung. 1654. S. 506 fig. (Mejers egen Haand.) Dette store og smukke Manuskript paa over 1100 Sider i Fol. findes i den Ledreborgske Manuskriptsamling og indeholder en hel Omarbejdelse af Landesbeschreibung, som det har været Mejers Hensigt at lade udkomme i Trykken. Jeg skylder Ejeren, Hr. Lehns greve Holstein, en ærbødig Tak for den Liberalitet, der har sat mig i Stand til at benytte Værket.

***) Renowirte Landesbeschreibung. 1654. S. 364, 630, 631.

Kirkelister, til den stedlige Tradition, som han har været meget fortrolig med, og til en dristig Opfindelsesevne, har han udkastet sine Kaart over Nordfrisland og Helgoland. Paa Nordfrislandskaartene anfører han efter mit foreløbige Skjøn næppe flere end et halvt Dusin Kirker, hvorfor han ikke har troet at have Hjemmel i Kirkefortegnelserne; for Helgoland er dette Forhold en Del ugunstigere, men dog altid langt bedre, end Wiebels Kritik vil tillade. Derimod følger det af sig selv, at den kartografiske Plads, han anviser disse Kirker, for det meste er greben lige ud af Luften, og værre stiller det sig endnu med den Snes Landsbyer, han indtegner paa Helgolandskaartet, og som han end ikke gjør det svageste Forsøg paa at begrunde i sit store haandskrevne Opus: Renowirte Landesbeschreibung. 1654.

Hermed er vor Undersøgelse til Ende og dens Resultater kunne sammenfattes i følgende Sætninger: Mejers historiske Kaart over Helgoland er et puerilt Makværk. Kaartenes geografiske Hovedlinjer, Øens Udstrækning og Form Aar 800 og 1300 ere Forfatterens eget Paahit endog i den Grad, at han blot ved et nyt Aarstal og en anden Maalestok har kunnet forvandle et Kaart over Øen fra det 9. Aarhundrede til et Billede af Øen 500 Aar senere. De hedenske Templer, de frisiske Kongeborge samt Skovene ere hentede fra Peter Sax' og Cnobloch; en Del af Kirkerne skyldes nogle tvivlsomme Kirkefortegnelser, der, saa vidt mig bekendt, aldrig have været omtalte eller benyttede af andre Forfattere; de øvrige Kirker, de talrige Landsbyer, de mange Aaløb, Havne etc. ere opdigtede af Mejer selv, maaske hjulpen af en værdiløs, lokal Tradition*).

En saa stræng Dom over en talentfuld Mand, der endnu efter halvtredje Hundrede Aars Forløb har mange Venner, særlig i sit snævrere Hjemland, og som i andre Henseender har gjort sig fortjent til den højeste Ros, vil muligvis fremkalde Modsigelse, og det turde derfor ikke

*) At Mejers Kaart over Nordfrisland og Helgoland ere opstaaede paa den her beskrevne Maade, siger han selv. I Renowirte Landesbeschreibung S. 367 o. fl. a. St. opregner han nemlig alle de Stednavne, som findes paa Kaartene, med summarisk Angivelse af Kilden, hvorfra han har dem, og han tilføjer: „Schlieszlichen ist zu merken, von deren örthern, die forne an den Nahmen mit einem Stern verzeichnet stehen, die findet man auch bey den friesischen vnd anderen Scribenten beschrieben, die übrigen aber seind ausz einem Alten Catalogo, und auch Zumtheil von den Einwohnern dieser örthern dem Königl. Mathematico communicirt vnd mitgetheilet, wie Zuuorn erwehnet worden.“ Derimod omtaler han ingensteds, at han har hentet nogetsomhelst fra ældre Kaart, eller at saadanne Kaart have udgjort en Del af hans Kilder.

være af Vejen at minde om, at Mejer selv — hvad disse Kaart angaar — er af samme Mening som jeg, om han end udtrykker denne Mening paa en noget anden Maade. Det vil være den sagkyndige Læser bekendt, at Dankwerth i „Landesbeschreibung“ udtaler sig med tvivlende Forbehold om de historiske Kaart over Helgoland, at han betegner dem som udarbejdede efter Tradition, ja, at han endog lige over for den sletteste Del af de historiske Enkeltheder lader en meget skarp og afvisende Tvivl komme til Orde. Denne Dobbeltthed i Værket har man hidtil ikke kunnet forklare. Uden til Bunds at kjende Forholdet mellem Mejer og Dankwerth og ude af Stand til at skjelne mellem de tvende Forfatteres Andel i Texten, har man tidligere ment i disse Ytringer at se et Tegn paa det Fjendskab, der under selve Udarbejdelsen skulde være kommen til Udbrud imellem dem, og Dankwerth skulde da have misbrugt sin Stilling som Chef-Redaktør til at nedsætte sin Medarbejder. Men denne lidet sømmelige Gisning har intet historisk Grundlag. Fjendskabet mellem Mejer og Dankwerth udviklede sig først senere, da Landesbeschreibung alt forelaa trykt, da Kongen, de sønderborgske Hertuger o. fl. a. fremkom med levende Protester imod enkelte af Dankwerths statsretlige Meninger og paaførte ham Proces ved Overretten i Glückstadt, da Mejer som Følge af disse Udtalelser mistede $\frac{1}{3}$ af sin aarlige Løn som Kgl. Matematiker og da Trykningsudgifterne, der ingenlunde dækkedes ved Bogens Salg, truede i hvert Fald Mejer med pekunar Ruin*). — Mejer har saa langt fra følt sig fornærmet ved Dankwerths Ytringer om disse Kaart, at han, tre Aar senere, selv gjentager dem næsten ordret i sin Renowirte Landesbeschreibung, og vi have vel derfor Ret til at betragte dem, ogsaa i den trykte Udgave, som retledende Vink fra Kaarttegneren selv om, hvorledes han ønsker sine Kaart opfattede. Han siger: „Der Author der Land Carten Johannes Mejerus hat dauon zweyerley vorbilde des Alten Heiligen Landes vorgestellet . . . wie man sie ex traditionibus, sed Humanis, erhalten“ — og lidt længere fremme tilføjer han: „Sonsten ist zweifelhaftig, ob ausz den Alten zu erweisen, dasz dergleichen Schlöszer alsz Medenblük, Grünenborgh, Wiltelborg jelmalsz auff Hilgelandt belegen gewesen, halten aub nicht, dasz an der Jüthen vnd Vithenburgen etwas wahres an sey, wollen es doch dahin gestellet sein laszen**).“ Sikrere stod Mejer ikke lige over for sit eget Værk, han er endog lige paa Nippet til at stryge en stor Del af Kaartenes

*) Se højst interessante Dekumenter om disse Ting i Gemeinschaftl. Archiv. 24. f.

***) Renowirte Landesbeschreib. S. 632, 637.

Indhold, og hans Ytringer strejfe derfor lige op ad det selvmødsigende. Hermed maa den sidste Skygge af Tvivl svinde. Mejer har selv givet os Maalestokken i Hænde, og det kan kun beklages, at det først nu, 200 Aar efter Mandens Død, er lykkedes at fremdrage disse Ytringer,

der alene ere i Stand til at redde hans hæderlige Eftermæle. De berøve ham vel en Del af den forlorne Berømmelse, der saa længe har omgivet ham, men de sikre ham ogsaa imod at blive betragtet som en kartografisk Plattenslager, og dette turde for ham være det vigtigste.

Nyere Ændringer i den politiske Geografi.

Af Bibliothekar Emil Elberling.

I „Geografisk Tidsskrift“s 1ste Bd. S. 135—36 meddelte undertegnede Forfatter en Oversigt over de Ændringer i Landenes politiske Fordeling, som dengang (1877) kunde nævnes at være fuldbyrdede i de senere Aar. Det vil formentlig ikke være Tidsskriftets Læsere ukjært at faa en lignende Oversigt for de sidste ti Aar; thi det vil altfor tit være Tilfældet, at den enkelte Ændring ikke vinder den Opmærksomhed hos Almenheden, som den fortjener — især hvis den ikke ledsages af krigerske eller andre opsigtsvækkende Tildragelser — og det gjælder her som i andre Forhold, at mange Bække smaa gjøre en stor Aa, og at mange mindre Ændringer, som hver for sig kun have ringe Vigtighed, samlede kunne faa en stor Betydning. Det er dog ikke Hensigten her at dvæle ved den Omformning af Landene paa Balkan-Halvøen, som fandt Sted strax efter den russisk-tyrkiske Krig, og som udførlig er omtalt i „Geografisk Tidsskrift“, 2det Bd. S. 167—73.

De Ændringer, som siden den Tid ere foregaaede i selve Evropa, ere alle foregaaede i den sydøstlige Del, nemlig i Ungarn og paa Balkan-Halvøen. Siden 1881 er *Militærgrænsen* „en saga blott“, ophævet som et særligt Landskab, ligesom det en Snes Aar tidligere gik med det saakaldte „østerrigske Serbien“ (Banatet, Vojvodina — kjært Barn har mange Navne). Allerede 1872 blev det serbisk-banatiske Grænseland indlemmet i Ungarn, og 1881 er det kroatisk-slavoniske Grænseland blevet indlemmet i Kroatien, og den gammeldags militære Ordning og Styrelse helt afskaffet. Medens denne Sammensmeltning er fuldbyrdet, forberedes en anden i det umiddelbart tilgrænsende Landskab, *Bosnien* og *Herzegovina*. Skjønt det endnu formelt hører under den tyrkiske Sultan, knyttes det mere og mere til Østerrig-Ungarn: 1879 indlemmedes det i de to Landes Toldforening og 1881 under deres Hærordning, idet almindelig Værnepligt indførtes. Ogsaa andre østerrigske Love og Indretninger overføres dertil, og der kan ikke næres nogen Tvivl om, at Adskillelsen fra Tyrkiet er endelig. Distriktet Novibazar, som 1878 undtoges fra østerrigsk

Forvaltning, kom dog i Septbr. 1879 ind derunder, og Floden Lim er nu Tyrkiets Grænse imod Nordvest.

Dette er dog ikke den eneste Beskæring, Tyrkiet har lidt siden 1878. Vel fik *Montenegro* ikke hele det Landstrøg, som i Freden var det tilsagt, paa Grund af Albanernes Modstand, men opnaaede 1880 til Gjengjæld Havnen Dulcigno og saaledes Adgang til Havet, hvad man netop havde villet formene det. Ligeledes vandt *Grækenland* ikke hele den Udvidelse, som var det lovet, og maatte endda vente indtil 1881 med at opnaa en lille Strimmel af det østlige Epirus (med Floden Arta til Grænselinje), men fik til Vederlag et langt større Stykke af Thessalien og naar saaledes nærmere op mod det Landskab, som engang vil blive det store Tvistens Æble mellem Grækere og Bulgarere, nemlig Macedonien. Fremdeles blev Øen *Kreta* 1879 stillet i et løsere Forhold til Tyrkiet end forhen, i Lighed med Øen Samos: den har faaet en græsk og kristen Statholder, som udnævnes paa visse Aar, og en Nationalforsamling, i hvilken den græske Befolkning har et sikkert Flertal, medens der kun holdes tyrkisk Besætning i Kystforterne. Med andre Ord en virkelig Udskillelse er alt forberedt. Endelig er det „avtonome“ Landskab *Øst-Rumelien* siden September 1885 faktisk sammenknyttet med det „uafhængige“ Fyrstendømme Bulgarien: vistnok er Foreningen ikke formelig godkjendt, men hvordan end det bulgariske Spørgsmaal ellers bliver løst, dette Forhold vil næppe blive rokket. Saaledes kommer man den nationale Afgjørelse af det østerlandske Spørgsmaal et Skridt nærmere — det næste vil blive Macedoniens Deling; de sidste Aars Tildragelser have lært de kristne Folkeslag paa Balkan-Halvøen, at de maa stole paa sig selv og søge at forliges indbyrdes hellere end at vente Hjælp udefra.

Ogsaa udenfor Evropa har det tyrkiske Rige lidt store Indskrænkninger. *Tunis* havde vistnok længe og især siden 1871 staaet i et meget løst Forhold dertil, men Beyen regnedes dog for at være Sultanen underkastet og sendte i Krimkrigen Hjælpetropper til Tyrkiet;